

۱۴۹۷۳۶۲

پنشنه‌نوع اسلام

مجموعه مقالات آل بویه (اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی)

جلد اول

گردآورنده: تحقیق و ترجمه

دکتر علی یحیایی (عضو هیئت علمی دانشگاه حکیم سبزواری)

محمدرضا مصباحی (مترجم بنیاد پژوهش‌های اسلامی)

تهران، ۱۳۹۶

مجموعه مقالات آل بویه (اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی)

مولفان: ناگل، باسورث، لوییس، متحده، خان، هاخ مایر، ژیاو، بوسه، ابوت، بیوار، باون

گردآوری، تحقیق و ترجمه: دکتر علی یحیایی، محمدرضا مصباحی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیر نشر: خلیل قویدل

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان، ۱۰۰۰

چاپ و صحافی: چاپ تقویم

ردیف انتشار: ۶۸

۱۹۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر (عج)، خیابان امید عباسی، تهران، پستکده ۱۹۱، شهرتوق شرقی، شماره ۹

تلفن: ۳ - ۸۸۶۷۶۸۳۱ - ۸۸۶۷۶۸۶۰ - ۸۸۶۷۶۸۶۰

web: www.ptc.ac.ir

عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات آل بویه (اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی) / مولفان ناگل، باسورث، لوییس، متحده، خان، هاخ مایر، ژیاو، بوسه، ابوت، بیوار، باون

ترجمه علی یحیایی، محمدرضا مصباحی

تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۶ - ۱۱

۲ج: مصور، نمودار.

پژوهشکده تاریخ اسلام: ۶۸

978-600-7398-40-1: ۱۹۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: مولفان ناگل، باسورث، لوییس، متحده، خان، هاخ مایر، ژیاو، بوسه، ابوت، بیوار، باون.

بوسه، ابوت، بیوار، باون.

فیبا

کتابنامه.

نمایه.

ایران -- تاریخ -- دیلمیان، ۳۲۰ - ۴۴۷ ق.

Iran -- History -- Buyids, 939 - 1055

ایران -- اوضاع اجتماعی -- قرن ۴ ق.

ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۴ ق.

یحیایی، علی، ۱۳۵۰ - گردآورنده، مترجم

مصباحی، محمدرضا، ۱۳۲۶ - ، گردآورنده، مترجم

پژوهشکده تاریخ اسلام

DSRY۱۳/م ۱۳۹۶

۹۵۵/۰۴۸۵

۴۶۵۳۸۳۶

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

فهرست:

شابک:

وضعیت فهرست نویسی:

یادداشت:

یادداشت:

یادداشت:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

رده بندی کنگره:

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

سخن اول

تاریخ هرامت و جامه ای بنا بر فرهنگ و تمدن آن است. به همین دلیل، علم تاریخ در میان علوم، جایگاهی ویژه یافته است. جامعه اسلامی به عنوان یک امت جهانی، دارای چهارده قرن سابقه تاریخی با ابعاد و عناصری روشن، بدون ابهام است. اهمیت این پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگون آن، مانند فرهنگ، تمدن، سوم، اخلاق، فلسفه و هنر و نقش بی بدیل آن در تمدن جهان معاصر، تلاش گسترده دانشگاه‌ها و دانشمندان عربی را نیز در راه تحقیق و مطالعه این تاریخ عظیم برانگیخته است؛ تا بدان پایه که معتبرترین منابع و اطلاعات پژوهشی در حوزه‌های گوناگون تاریخ اسلام را در مراکز علمی غرب می‌توان سراغ گرفت.

به رغم توجه ویژه پژوهشگاه‌های دنیای غرب به اسلام، علما و دانشمندان ناتوانی ذاتی آنها از شناخت اسلام ناب و حقیقی - به دلیل عدم دسترسی مستقیم و به دور از تحقیق، منابع اصیل، و لاجرم اطلاع محدود پژوهشگران از زمینه‌ها و پس‌زمینه‌های یک تحقیق علمی - باعث آغاز حرکتی اساسی و همه جانبه از سوی دانشمندان اسلامی به منظور تصحیح و تکمیل تلاش‌های گذشته ضروری است. اگر این حرکت، گسترده، غنی و متکی بر پیشرفته‌ترین روش‌های پژوهشی آغاز شود، بی‌شک تغییرات بنیادی در مسیر این گونه مطالعات در پژوهشگاه‌های مهم دنیا در زمینه تاریخ اسلام و مسائل مختلف آن دور از دسترس نخواهد بود.

هدف اساسی از تأسیس پژوهشکده تاریخ اسلام - که هم اکنون در آغاز راه است - گام زدن در راه تحقق این آرمان می‌باشد. این پژوهشکده با همت و پیگیری استادان ارزشمند تاریخ اسلام و

رشته‌های پیوسته به آن، آغاز به کار کرده و برای نیل به اهداف مقدس خود، آمادۀ همکاری با همهٔ کسانی است که به این اهداف ایمان دارند. از این رو، پاسخگویی به هزاران پرسش را که در خلال مطالعهٔ ۱۴ قرن تاریخ اسلام مورد توجه خواننده و به خصوص پژوهشگران قرار می‌گیرد، وجههٔ همت خود قرار داده است. تحقق این مهم با روش‌های گوناگون دنبال می‌شود، که نشر آثار پژوهشی استادان و کارشناسان - به صورت تألیف و یا ترجمه - مانند اثر حاضر، از جملهٔ آنهاست. البته برنامه‌هایی همچون تشکیل کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های علمی تخصصی و حمایت از پروژه‌های پژوهشی مورد نیاز، نیز برای تحقق هدف یاد شده در حال پیگیری و اجراست که ضرورت دارد. کیفیت و کمیت آنها افزایش یابد.

این مرکز هم‌اکنون با شش گروه علمی و زیر نظر شورای علمی فعالیت می‌کند، که ان شاء الله به زودی تعداد آنها به دو برابر افزایش خواهد یافت. از جمله اقدامات کم سابقهٔ پژوهشکده، تأسیس دانشنامهٔ جمرات فی تاریخ جهان اسلام است که بزودی اولین مجلد آن عرضه خواهد شد. این دانشنامه با ریاست یکی از استادان هفت گروه علمی مشغول فعالیت است و هزاران مدخل را - تاکنون - همراه با منابع اصالت آن در پایگاه اینترنتی عرضه کرده است تا دسترسی محققان به منابع را آسان کند.

پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام به وسیلهٔ پایگاه اینترنتی خود با همهٔ پژوهشگران و علاقه‌مندان به مطالعه در سراسر جهان پیوند برقرار می‌کند. این پایگاه، علاوه بر انعکاس همهٔ فعالیت‌های این مرکز علمی، بازتاب‌دهندهٔ فعالیت‌های علمی انجام شده توسط مراکز اشخاص دیگر در این رشته است. با فعال شدن پایگاه مزبور، دسترسی پژوهندگان به مرکزی جامع و همه‌جانبه، که انعکاس‌دهندهٔ همهٔ آثار موجود در زمینهٔ تاریخ اسلام باشد، میسر خواهد شد.

علاوه بر آن، هم‌اکنون کتابخانهٔ تخصصی (حقیقی و مجازی) فعال است و به تدریج فعال‌تر خواهد شد. از خداوند بزرگ، برای این تلاش و همهٔ تلاشگران در راه حق و حقیقت، آرزوی موفقیت می‌کنم.

سیدهادی خامنه‌ای

رئیس پژوهشکدهٔ تاریخ اسلام

فهرست مطالب

۹	مقدمه مترجمان
	تیلمان ناگل
۱۳	* آل‌بویه (البویهین در عربی، Buwayhids و Buyids در انگلیسی)
	کلیفورد ادموند باسورث
۳۷	* سازمان نظامی آل‌بویه در ایران و عراق
	لویس، آرچیبالد آر
	* منطقه میدی [فرانسه]، عراق دوران آل‌بویه و ژاپن [۳۳۴ - ۱۰۶۱ ق.] ۱۰۵۵-۹۴۶ م: بررسی سنجشی
۷۱	برخی جنبه‌های فتوالتیسم
	رئی متحده
۸۱	* اوضاع اداری قزوین در دوره آل‌بویه
	ام. س. خان
۹۷	* مسکویه و آل‌بویه

کلاووس. یو. هاخ‌مایر

* نامه‌های شخصی، مکاتبات رسمی: [دیوان] رسایل آل بویه به عنوان یک منبع تاریخی ۱۱۳

شینول ژبوا

* روابط سیاسی فاطمیان و آل بویه در زمان حکومت العزیز بالله [فاطمی] (۹۷۵/۳۶۵-۹۹۶/۳۸۶) ۱۲۹

هربرت بوسه

* باززایی پادشاه در دوره آل بویه ۱۶۷

نبیه ابوت

* دو سکه از دوره بویین در مؤسسه شرق‌شناسی ۱۹۵

آ.د. اچ بیوار

* آیا نمادهای میترایی بر مدال آل بویه نشان می‌دهد؟ ۲۱۳

هارولد باون

* آخرین امیران آل بویه ۲۲۵

کلیفورد ادموند باسورث

* دیلمیان در ایران مرکزی: کاکوییان جبال و یزد ۲۴۵

به نام خداوند جان و خرد

مقدمه مترجمان

مجموعه مقالاتی که در این کتاب گردآوری شده، حاصل تلاش وافر و بی‌وقفه دوستان عزیز می‌گذرد، مجموعه اول از مقالاتی است که همگی ترجمه پژوهش‌های پژوهشگران برجسته خارجی درباره حکومت آل‌بویه است که در بیش از نیم قرن اخیر در مجله‌های دایرةالمعارف‌های معتبر بین‌المللی به چاپ رسیده‌اند. برخی از این پژوهشگران مانند آلفرد ادموند باسورث و رُی پرویز متحده از نویسندگان مشهور و از جمله نویسندگان تاریخ ایران کمبریج هستند. نگارنده، این مقالات را طی چند سال و از زمان نگارش پایان‌نامه دکتری خود با عنوان بررسی ساختار اقتصادی آل‌بویه (دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۹)، از خارج از کشور از طریق سایت‌ها گردآوری کرده و با کمک دوست عزیز و مترجم گران‌قدر، جناب آقای مرتضی مصباحی ترجمه اولیه‌ای از آن‌ها تهیه کرده بودم. در اواخر سال ۱۳۹۰ پیشنهاد چاپ این مجموعه را به پژوهشکده تاریخ اسلام دادم و خوشبختانه با آن موافقت شد. بنابراین دوباره همه ترجمه‌ها با متن‌های اصلی به دقت مورد مقایسه و بازبینی کامل قرار گرفت و در برخی از موارد با منابعی که این پژوهشگران استفاده کرده بودند، تطبیق داده شد و در جاهایی که ضرورت داشت در پاورقی توضیحاتی افزوده شد. مترجمان کوشیده‌اند هیچ گونه تغییری در نظر و نوشته نویسندگان مقالات ندهند و هر جا کلمه یا مطلبی در متن یا پاورقی افزوده‌اند، در داخل کروشه قرار داده و با ذکر واژه مترجم یا مترجمان آن‌ها را مشخص ساخته‌اند.

ضرورت ترجمه این مقالات از نظر مترجمان به طور خلاصه در چند نکته نهفته است:

۱- در داخل کشور متأسفانه به حکومت بسیار مهم آل بویه که ویژگی‌های خاصی را دارا و در زمان اوج تمدن اسلامی، خود نقشی مهم در دگرگونی‌های جهان اسلام داشته و به گمان نگارندگان فراتر از یک حکومت محلی بوده، توجه چندانی نشده است. امیران این حکومت برای بیش از یک سده بر سرزمین‌های ایران و عراق از غرب خراسان تا شمال بین‌النهرین و در جنوب خلیج فارس بر عمان حکومت و مدتی در شام نفوذ و با حکومت فاطمیان مصر رقابت داشته و در زمان آنان بازرگانان ایرانی و مسلمان تا شرق و جنوب شرقی آسیا تجارت می‌کرده‌اند. آل بویه برای اولین بار پس از اسلام، عراق و مرکز خلافت را به تصرف درآوردند و ابقای دستگاه خلافت عباسی در همان حالی که خود این امیران شیعه‌نژاد بودند، خود بحث‌های فراوانی را برانگیخته است.

۲- برای بسیاری از محققان دسترسی به اصل مقالات دشوار یا در اثر عدم آشنایی با زبان‌های بیگانه امکان استفاده از تحقیقات خارجی فراهم نیست. در آثاری هم که در سال‌های اخیر در داخل پیرامون آل بویه چاپ شده به پژوهش‌های خارجی کم مراجعه شده و می‌توان استفاده از این گونه پژوهش‌ها را در حد صفر دانست.

۳- مقالات طوری انتخاب شده‌اند که جنبه‌های مختلف این سلسله را به حکومت آل بویه را دربرگیرند. بنابراین، مجموعه حاضر شامل رویدادهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و دربردارندهٔ اطلاعات مفصل و مستند است که به طور خلاصه عبارت‌اند از: تاریخ سیاسی این سلسله، سکه‌ها و مدال‌های آن‌ها، تاریخ‌نگاری، رابطهٔ حکومت‌های محلی با حکومت مرکزی، سازمان و تشکیلات نظامی، رواج و گسترش اقطاع، دیوان‌انشا و اهمیت آن در تاریخ‌نویسی و تاریخ‌نگاری، روابط خارجی و تلاش امیران این خاندان در بازرایی مفاهیمی چون پادشاهی و نیز آخرین امیران آل بویه و سقوط آنان و چگونگی برآمدن قدرت‌های نوظهور مانند آل کاکویه جبال و یزد و سلجوقیان. بنابراین، مجموعه حاضر شمایی کلی از آن دوره به دست می‌دهد.

۴- هر کدام از این مقالات به تنهایی خود دارای مطالبی جداگانه‌اند و نویسندگان سال‌ها برای تدوین آن‌ها رنج بسیار برده‌اند و برخی، چکیده مطالعات یک عمر کوشش و تخصص نگارنده آن‌هاست. مطالعه این مقالات دانشگاهی و معتبر، افزون بر انتقال نظرات خاورشناسان پیرامون دگرگونی‌های جهان اسلام و حکومت آل‌بویه، خوانندگان را از منابع مکتوب و غیرمکتوبی که به هر دلیلی در دسترس ما نیست، آگاه می‌سازند. مسلماً آگاهی این نویسندگان از اشیای باقی مانده و نگهداری شده در موزه‌ها و تسلط بر زبان‌های بیگانه بر غنای مطالعات ما پیرامون جهان اسلام در سده‌های سوم، چهارم، پنجم و ششم خواهد افزود.

۵- این مقالات از نظر محتوا و شیوه تدوین می‌توانند الگوی بسیار مناسبی برای خوانندگان و پژوهشگران باشند؛ زیرا نویسندگان آن‌ها دارای مدارک دانشگاهی و استادان دانشگاه‌های برجسته بوده و هستند و این مقالات در مجله‌ها و دانشنامه‌های معتبر چاپ شده‌اند و اصول علمی را به خوبی به کار بسته‌اند.

در پایان لازم است یادآوری شود تا آنجا که نگارنده آگاهی دارد، این مقالات، به جز دو نمونه که توضیح آن در اینجا می‌آید، هنوز ترجمه و منتشر نشده است. یکی از این نمونه‌ها مقاله نامه‌های شخصی، مکاتبات رسم [دهان] رسایل آل‌بویه به عنوان یک منبع تاریخی/ کلاویوس. یو. هاخ مایر که پیشتر توسط این نگارنده ترجمه و در فصلنامه تاریخ اسلام قم با عنوان نامه‌های شخصی، مکاتبات رسمی چاپ شده بود که هنگام بازخوانی تجدیدنظر معلوم گردید که برخی خطاها در آن ترجمه را داشته و برخی ناهماهنگی‌ها میان متن و شماره‌های پاورقی روی داده بود که در اینجا اصلاح شده است. مقاله دوم با عنوان سازمان نظامی آل‌بویه در ایران و عراق نوشته باسورث است که ابتدا توسط عبدالجبار ناجی به عربی ترجمه شده و در مجله عربی زبان المورد به چاپ رسیده و آقای محسن عقیلان آن را از عربی به فارسی برگردانده و در فصلنامه تاریخ اسلام (سال هفتم، تابستان ۱۳۸۵، شماره ۲۶، ۱۶۴-۱۲۳) به چاپ رسانده است. مترجمان پس از ترجمه اولیه این مقاله از انگلیسی به فارسی از ترجمه آقای عقیلان آگاه شدند؛ بنابراین هنگام بازخوانی دوباره ترجمه خود با متن اصلی انگلیسی آن را دقیقاً با ترجمه آقای عقیلان نیز

تطبیق دادند. متأسفانه با آنکه هم مترجم عربی و هم مترجم فارسی زحمت زیادی کشیده بودند؛ اما افتادگی‌های عمدی و سهوی و ابهامات و غلط‌های فاحش فراوانی به ترجمه آنها راه یافته بود که به نظر می‌رسد یکی از دلایل اساسی آن عدم آشنایی آنها با تاریخ و متون تاریخی یا عدم پابندی به ترجمه دقیق بوده است. بنابراین مترجمان با اطمینان کامل از اینکه ترجمه درست‌تر و دقیق‌تری از این متن به دست داده‌اند، خرسندند که آن را در اختیار خوانندگان قرار می‌دهند. از آنجا که مجال فراوان نیست برای اثبات ادعای خود، چند جمله کر تاه از ترجمه آقای عقیلان با ترجمه مترجمان حاضر آورده می‌شود:

نمونه ترجمه آقای عقیلان: «تسهیلات دیگری مربوط به حقوق سپاه که شامل مبالغی فوق‌العاده و اضافی بود، هنگام نشستن امیری جدید به کرسی حکومت به سپاه پرداخت می‌شد. این مبالغ مال الضیعه نامیده می‌شد مشابه آن هزینه‌هایی که سلاطین عثمانی به سربازان خود (بنی چری‌ها) پرداخت می‌کردند» (۱۴۹).

نمونه ترجمه مجموعه - اثر: «رعوع دیگر در مسئله پرداخت نظامیان، پول فوق‌العاده (مال‌البیعه‌ای) بود که آنان در هنگام جرس تا کم جدید از او درخواست می‌کردند و مشابه با پولی بود که سلاطین عثمانی به نام جرس آغازی و بنی چری‌ها می‌دادند».

مترجمان امیدوارند این اثر مورد توجه خاندانان تاریخ ایران و اسلام قرار گیرد و گامی در راه توجه هرچه بیشتر به تاریخ ایران و تمدن اسلامی باشد. نیز امید دارند با کمک مؤسسات پژوهشی مانند پژوهشکده تاریخ اسلام مراکز و هیأت‌های بیشتری از این گونه مقالات در اختیار محققان قرار دهند.

علی یحیی / حمدرضا مصباحی

شماره ۱۳۹۴